

Skowronek, Jerzy

"The Lawful Revolution. Louis Kossuth and the Hungarians 1848-1849", Istvan Deak, New York 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/3-4, 419-420

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Wydawnictwo zaopatrzone w indeksy osobowy i geograficzny oraz w mapy przedstawiające organizację terytorialną Kościoła w krajach węgierskich. Nie ulega wątpliwości, że można by sporządzić — przejrząwszy te same źródła — podobny wybór dotyczący spraw polskich.

A.S.

Istvan Deak, *The Lawful Revolution. Louis Kossuth and the Hungarians 1848—1849*, Columbia University Press, New York 1980, stron XXI, 415.

Historyk amerykański węgierskiego pochodzenia, wieloletni dyrektor Instytutu Środkowo-Wschodniej Europy w Columbia University, autor publikacji związanych z problemami dziejów europejskich XX w. w sposób klarowny i konsekwentny ukazuje fundamentalne kwestie genezy i rozwoju rewolucji węgierskiej 1848—1849 r. poprzez poglądy, idee i działalność Kossutha w okresie tej rewolucji i latach ją poprzedzających. W ośmiu rozdziałach (uzupełnionych wstępem i zakończeniem) charakteryzuje narodziny polityczno-społecznego programu Kossutha w latach 1841—1847 oraz próby jego realizacji (i modyfikacji) w toku rewolucji.

Bardzo mocno i przekonująco akcentuje rolę nowoczesnego (faktycznie — egoistycznego) nacjonalizmu w tym programie. Bezwzględny konflikt węgiersko-słowiański przewidywał Kossuth jeszcze przed Wiosną Ludów, ale miał nadzieję, że Węgrzy uzyskają w nim jakieś współdziałanie ludności niemieckiej i rumuńskiej (s. 45). Gruntownie i z wielką sympatią analizuje program społeczno-gospodarczy Kossutha słusznie wskazując, że był podporządkowany celom narodowym, potrzebie intensywnej modernizacji ojczyzny i stworzenia mocnych podstaw ekonomicznych i społecznych dla pełnej narodowej egzystencji Węgrów. Natomiast warto dodać, że zasady polityki narodowościowej zarówno przed, jak w toku rewolucji były przejawem rodzącego się ostrego nacjonalizmu burżuazyjno-demokratycznego i poczucia rosnącego zagrożenia węgierskich maksymalistycznych interesów narodowych ze strony innych ruchów narodowych w krajach Korony Węgierskiej (autor poświęca im stanowczo zbyt mało miejsca). Ukazywana przez Kossutha perspektywa pozytywnie oddziaływała na rozwój węgierskiej świadomości narodowej, ale w sferze programu pozytywnego, rzeczywistego działania politycznego była drogą donikąd. Natomiast słusznie autor charakteryzując ostatni etap krystalizowania programu Kossutha przed rewolucją akcentuje miejsce rabacji galicyjskiej 1846 r. (s. 54 n.) i konfliktów z Chorwatami na sejmie 1847 r. (s. 59) oraz specyfikę tego programu demokratyczno-burżuazyjnego stworzonego przez ziemiańską szlachtę, nie zaś — przemysłową burżuazję (i poczytuje to za słabość czy błąd Kossutha).

Po lakonicznej charakterystyce pełnego triumfu polityki reform stanowiącego pierwszy legalistyczny okres rewolucji (rozdział II) Deak analizuje skomplikowane uwarunkowania, a nade wszystko aktywność radykałów węgierskich z Kossuthem na czele określające ewolucję, „od legalizmu do rebelii”, jaka narasta od schyłku kwietnia do końca sierpnia 1848 r. (rozdział III). Wśród podstawowych kwestii społecznych dynamizujących rozwój rewolucji lokuje (z niejaką przesadą) problem żydowski i udział Żydów węgierskich w radykalnych nurtach ruchu (s. 113—117 i in.). Bardzo lakonicznie charakteryzuje początki antagonizmów między Węgrami a ludnością słowiańską i rumuńską stwierdzając, że przywódcy węgierscy nie próbowali szukać kompromisu z jej aspiracjami narodowymi, gdyż utrudniały to zarówno początkowa euforia z powodu pokojowego zwycięstwa, jak późniejsza świadomość posiadania silnej, narodowej armii. Trudno zgodzić się z niektórymi ocenami rozwoju wydarzeń we wrześniu (rozdział IV), gdzie chyba zbyt wyłącznie

winą za zbrojny antagonizm Chorwatów z Węgrami obciążano tych pierwszych. (Te kwestie bardziej bezstronnie ocenił w swych pracach polski historyk — Wacław Felczak). Natomiast bardzo cenne są próby wyjaśnienia przez autora, dlaczego po zamordowaniu Lamberta również politycy liberalni, umiarkowani ostatecznie poparli dążenia do pełnej niepodległości nie próbując porozumienia z „legalnym władcą”.

Trzy kolejne rozdziały obejmujące w sumie prawie połowę książki Deak poświęcił okresom największej aktywności i roli politycznej Kossutha (od października 1848 r. do sierpnia 1849 r.). Obok podstawowych kwestii funkcjonowania władzy znajdujemy tu krytyczną analizę polityki zagranicznej i narodowościowej Kossutha (m.in. w sprawie protokołu konferencji Teleky-Rieger z 19 maja 1849, z niewielkimi nieścisłościami w faktografii związanej z tą konferencją). Deak interesująco ukazał rywalizację swego bohatera z Görgeyem, kilkakrotnie wspominał o udziale Polaków w walkach, ale pominął skomplikowane kwestie wzajemnych relacji między nimi a Kossuthem.

Rzetelna, dobrze napisana monografia daje oryginalny obraz działalności i publicystyki Kossutha, ich różnorodnych uwarunkowań. Zarówno postaci węgierskiego bohatera narodowego, jak jego różnym działaczom nie poskąpił autor uzasadnionej krytyki formułując przy okazji wiele ogólniejszych refleksji na temat rewolucji węgierskiej.

J.S.

Zapomniane wspomnienia, oprac. Eligiusz Kozłowski, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1981, s. 504, ilustr.

Wydawnictwo obejmuje siedem krótkich pamiętników z powstania styczniowego, z których tylko dwa (Ignacego Aramowicza i ks. Serafina Szulca) ukazały się drukiem w trudno dostępnych edycjach z lat sześćdziesiątych XIX w. Pozostałe pochodzą ze zbiorów rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki PAN w Krakowie i Biblioteki im. Stefanyka we Lwowie, zaś ich autorami są Feliks Riedl, Jan Zbrożek, Aleksander Taniowski, Jan Zapalowicz i Tomasz Winnicki.

Relacje pisane są z różnej perspektywy czasowej i z rozmaitych punktów widzenia, odzwierciedlających doświadczenia powstańcze autorów; dwóch z nich wzięło udział w partyzancie jako szeregowcy w wieku zaledwie 15—16 lat, wśród pozostałych jest szef policji narodowej, dowódca dużych oddziałów i kapelan. Dwa teksty opisują wydarzenia dziejące się na Litwie i Białorusi; pozostałe dotyczą Królestwa Polskiego, zwłaszcza jego południowych regionów. Niektórzy autorzy (m.in. Zbrożek i Riedl) przedostali się na teren działań partyzanckich z Galicji; relacjonują oni tworzenie się oddziałów powstańczych w zaborze austriackim i nastroje tamtejszego społeczeństwa.

W przypadku tekstu Zapalowicza mamy do czynienia z raportem skierowanym do Rządu Narodowego, opatrzonym obficie komentarzami. Również i pozostałe relacje zawierają liczne fragmenty polemiczne, głównie oceny poszczególnych dowódców i członków organizacji narodowej, stanowiące echa sporów z lat 1863—1864.

Wydawca zrezygnował ze skrótów, coraz częściej stosowanych w podobnych edycjach. Każdy tekst opatrzył przypisami i posłowiem, wykorzystując do informacji o autorach i ich pamiętnikach również inne materiały rękopiśmienne, głównie korespondencję. Kilka takich tekstów źródłowych zamieścił w aneksach. Starannie opracowany tom wyposażono w rozszerzony indeks nazwisk oraz indeks nazw